

สถานภาพของเรือนไทยมุสลิมในชุมชนบ้านครัว

The Status of Thai Muslim Houses in the Ban Krua Community

รับบทความ	19/02/2567
แก้ไขบทความ	05/04/2567
ยอมรับบทความ	24/04/2567

ฉัตรลดา กาดาสาย กุณฑลทิพย์ พานิชภักดิ์
ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chatladda Katasai, Kundoldibya Panitchpakdi
Department of Housing, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University
Cldmintt@gmail.com, Kpanitchpakdi@gmail.com

บทคัดย่อ

ชุมชนบ้านครัวเป็นชุมชนมุสลิมขนาดใหญ่และเก่าแก่ โดยมีประวัติความเป็นมาที่สำคัญเนื่องจากเป็นที่พระราชทานแก่มุสลิมจามที่ช่วยทำสงครามเก้าทัพในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และมีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนเป็นเรือนไทยมุสลิมต่อมาจนปัจจุบันชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปมีความหนาแน่นแออัด รูปแบบที่อยู่อาศัยมีความหลากหลายแต่ยังคงมีเรือนไทยแบบดั้งเดิมคงเหลืออยู่หลายหลัง ชาวชุมชนมีความเข้มแข็งและตั้งใจจะพัฒนาชุมชนในเชิงอนุรักษ์ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยชุมชนโดยอาศัยการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนและสถาบันอาศรมศิลป์จนได้มีการปรับปรุงชุมชนและบ้านเรือนปรากฏเป็นรูปธรรมได้ในบริเวณหนึ่ง อีกทั้งชุมชนและภาคีได้เห็นความสำคัญของการปรับปรุงเชิงอนุรักษ์เรือนไทยมุสลิมแบบดั้งเดิมไว้ จึงมีความต้องการจะศึกษาโอกาสและข้อจำกัดในการดำเนินการดังกล่าว บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาสถานภาพปัจจุบันของเรือนไทยมุสลิม โดยการสำรวจ สัมภาษณ์ และประชุมกลุ่มย่อยคัดเลือกกรณีเรือนตัวอย่างได้ 5 เรือนที่มีอายุเรือนต่างกันโดยปลูกสร้างตั้งแต่ช่วงรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 7

ผลการศึกษาพบว่า สถานภาพปัจจุบันของเรือนยังมีโครงสร้างที่ใช้งานได้อยู่เป็นส่วนใหญ่ วัสดุผนังหลังคาห่มด้ายผนังและพื้นยังพอใช้งานได้ แต่ส่วนประดับไม้แกะสลักที่เป็นเอกลักษณ์หนึ่งของเรือนไทยมุสลิมทรุดโทรมเสียหาย เจ้าของเรือนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ไม่มีอาชีพ และกลุ่มที่มีอาชีพก็มีรายได้ไม่แน่นอน ดังนั้นแม้จะมีความต้องการที่จะฟื้นฟูอนุรักษ์เรือน ก็ขาดกำลังทรัพย์ ขาดความรู้ และขาดวัสดุที่คงเอกลักษณ์เรือนไทยมุสลิม จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า วิธีการในการปรับปรุงฟื้นฟูจะประสบความสำเร็จได้ต้องมีเจ้าของเรือนและชุมชนต้องเห็นความสำคัญและลุกขึ้นมาเป็นแกนหลักในการดำเนินการประสานขอความสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน การเคหะแห่งชาติ ภาคเอกชนที่ผลิตวัสดุก่อสร้างและต้องมีกระบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงานร่วมกันต่อไป

คำสำคัญ: เรือนไทยมุสลิม การปรับปรุงฟื้นฟู ความต้องการของครัวเรือน ชุมชนบ้านครัว

Abstract

Ban kua community is a large and old Muslim community in Bangkok. Its history is dated back since the reign of King Rama I, who gave a piece of land which has become Ban Kura community now to Cham Muslims as the reward for their military service during the 1785 Burmese-Siamese War (also known as the Nine Armies' War). As the time progressed on to the present day, ban Kura has developed into a high-density community, the forms and styles of the houses vary, however there are still many original Thai-Muslim style houses left standing. With determination as a driving force, Ban Kura's residents, receiving support from the Community Organizations Development Institute and Arsom Slip Institute of the Arts, have run a renovation project in order to conserve houses in a selected zone within the community. Moreover, as the community residents as well as their networks want to discover opportunities and limitations in the fore-mentioned conservation effort, this article therefore has the main objective in studying current condition of the old Thai-Muslim style houses using research methods of community exploration, interviews with Ban Kura's residents, and focus groups with the key emphasis on the samples of five houses which have been built in different periods of time from the reigns of King Rama I to King Rama VII.

The study's result shows these houses still have structures that remain intact, roofing materials have significantly degraded while the floor and wall are still in use condition. However, sculptured wooden decorations, a key characteristic of Thai-Muslim style houses, have essentially deteriorated. Most of the owners of these houses are jobless elderly while others have unstable sources of income. As a result, although they have desire to conserve and rehabilitate the houses, their lack of finance, conservation knowledge, and conservation materials made the conservation effort on their own impossible. From the literature review, it is found that in order for the conservation effort to gain success, it requires the community residents to lead initiative in asking for the support from the related governmental agencies, for instance the Community Organizations Development Institute or the National Housing Authority etc., as well as the private sectors that can provide construction materials. Such coordination must come along with equal participation in the planning process.

Keywords: *Thai Muslim house, rehabilitation, household needs, Ban Kua community*

ที่มาและความสำคัญของการศึกษา

ชุมชนบ้านครัวเป็นชุมชนมุสลิมเก่าแก่ดั้งเดิมแห่งแรกในฝั่งพระนครที่มีขนาดพื้นที่ใหญ่ที่สุดมากกว่า 100 ไร่ ตั้งอยู่ใจกลางกรุงเทพมหานคร เขตราชเทวี ซึ่งเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างเมืองเก่ากับเมืองใหม่ รวมถึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของกรุงเทพฯ จากการรักษาวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของตนเอง ชุมชนแห่งนี้มีประวัติศาสตร์การก่อตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่ยุคสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2330 โดยได้รับพระราชทานที่ดินจากรัชกาลที่ 1 ภายหลังจาก “ทหารกองอาสาจาม” ซึ่งเป็นกองทหารอาสาต่างชาติที่ใหญ่ที่สุด เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาบ้านเมืองและมีส่วนร่วมในสงครามครั้งสำคัญของแผ่นดินสยามหลายครั้ง รวมถึง “สงครามเก้าทัพ” ซึ่งประชาชนที่ถูกกวาดต้อนอพยพมาเป็นกลุ่มมุสลิมชาวจาม ชาวมลายู และชาวมลายูปัตตานี แต่โดยส่วนใหญ่แล้วเป็นมุสลิมเชื้อสายจาม (สรยุทธ ชื่นภักดี, 2550) โดยชาวจามมีความชำนาญด้านการรบ การเดินเรือ การค้าทางน้ำมาแต่เดิม และอีกประการที่สำคัญ คือชาวมุสลิมจามขึ้นชื่อและมีความสามารถในการทอผ้าไหม เป็นหนึ่งในต้นทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาสำคัญของชุมชนบ้านครัว ซึ่งตอนนี้เหลือเพียงหลังสุดท้ายแห่งเดียวที่ยังคงมีการผลิตแบบดั้งเดิม ตั้งอยู่ในชุมชนบ้านครัว ใจกลางกรุงเทพฯ ท่ามกลางการผลิตแบบอุตสาหกรรม

ยุคเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานชุมชนบ้านครัวในอดีต เป็นชุมชนที่มีที่อยู่อาศัยลักษณะเรือนไทยมุสลิมมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ปัจจุบันชุมชนบ้านครัวได้เปลี่ยนแปลงไปจากชุมชนประวัติศาสตร์ กลายมาเป็นชุมชนที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยหนาแน่น สภาพบ้านเรือนเปลี่ยนไปเป็นลักษณะหลากหลายประเภท ทั้งเรือนเดี่ยว ห้องแถวไปจนถึงแฟลตเช่า แต่ถึงอย่างไรก็ตามยังคงหลงเหลือเรือนไทยมุสลิมดั้งเดิมอยู่หลายหลัง โดยเรือนเหล่านี้มีความสำคัญในด้านมรดกทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงรากเหง้าทางภูมิวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ชาวชุมชนบ้านครัวเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งและมีความต้องการในการพัฒนาฟื้นฟูชุมชนให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยได้รับการสนับสนุนจากสถาบันอาศรมศิลป์และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมในการออกแบบปรับปรุงสภาพกายภาพพื้นที่สาธารณะและที่อยู่อาศัยในชุมชนบางส่วนให้เกิดเป็นรูปธรรมและช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจกระตุ้นการท่องเที่ยวชุมชนไปพร้อม ๆ กัน โดยกระบวนการนี้จะยังส่งเสริมทำให้ชาวชุมชนมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น (วิลาสินี ยมสาร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 กรกฎาคม 2566)

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า มีงานวิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านครัวอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นลักษณะการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูวิถีชีวิตวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น สถาปัตยกรรมเพื่อผู้สูงอายุ และภูมิทัศน์ตลอดจนการปรับใช้พื้นที่ริมคลองแสนแสบที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนบ้านครัว แต่งานวิจัยในเรื่องสถานภาพของเรือนไทยมุสลิมดั้งเดิมในชุมชนบ้านครัวยังไม่เคยมีการศึกษามาก่อน

จากการประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 1 เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2566 พบว่า ชุมชนยังมีความต้องการที่จะศึกษาโอกาสและข้อจำกัดในการปรับปรุงฟื้นฟูเรือนไทยมุสลิม เพื่อจะมาช่วยในการต่อยอดทำให้ชุมชนมีคุณค่าทางวัฒนธรรมและเพิ่มความน่าสนใจดึงดูดการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น เพราะฉะนั้นงานวิจัยนี้จึงมีความสำคัญและเป็นการต่อยอดการวิจัยที่สถาบันอาศรมศิลป์และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ทำไว้เดิม การศึกษาสถานภาพเรือนไทยมุสลิมในชุมชนบ้านครัว โดยมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์งานวิจัย

1. ศึกษาลักษณะกายภาพของเรือนไทยมุสลิมในชุมชนบ้านครัว
2. ศึกษาลักษณะและความต้องการครัวเรือนในการปรับปรุงฟื้นฟูเรือนไทยมุสลิมเชิงอนุรักษ์
3. วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคการปรับปรุงฟื้นฟูเรือนไทยมุสลิมในชุมชนบ้านครัวเชิงอนุรักษ์

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตพื้นที่ศึกษา คือชุมชนบ้านครัวตะวันตกและชุมชนบ้านครัวเหนือ โดยชุมชนบ้านครัวตะวันตก ตั้งแต่เชิงสะพานเจริญผลไปจนถึงถนนอรุณพงษ์ตัดใหม่ แขวงถนนเพชรบุรี พื้นที่ประมาณ 40 ไร่ มีที่อยู่อาศัยทั้งหมด 201 ครัวเรือน โดยมีบ้านไทยมุสลิมทั้งหมด 9 หลัง (ภาพ 1 หมายเลข 1) และชุมชนบ้านครัวเหนือ ตั้งแต่สะพานหัวช้างจนถึงสะพานเจริญผล พื้นที่ประมาณ 60 ไร่ มีที่อยู่อาศัยทั้งหมด 500 ครัวเรือน มีบ้านไทยมุสลิมทั้งหมด 18 หลัง (ภาพ 2 หมายเลข 2) ดังนั้นพื้นที่กรณีศึกษาชุมชนบ้านครัวเหนือและชุมชนบ้านครัวตะวันตกมีพื้นที่รวมกันทั้งหมด 100 ไร่ และมีเรือนไทยมุสลิมทั้งหมด 27 หลัง

ภาพ 1 หมายเลข 1 แผนที่จัดขอบเขตชุมชนบ้านครัวตะวันตก และหมายเลข 2 แผนที่จัดขอบเขตชุมชนบ้านครัวเหนือ

ที่มา: เข้าถึงได้จาก <http://maps.google.com> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2566)

การทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การอนุรักษ์เรือนพื้นถิ่น : การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและองค์ประกอบทางกายภาพที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นส่วนสำคัญในแผนปฏิบัติงานอนุรักษ์และจัดการมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งในการดำเนินงานต้องการความรู้ในเรื่องการทำงานเป็นกระบวนการที่มีการตรวจสอบและการพิจารณาอย่างเป็นขั้นตอน โดยการดำเนินงานอนุรักษ์อาคารที่มีคุณค่าควรได้รับการพิจารณาประกอบกับเป้าหมายโครงการ ที่ต้องการการประสานงานระหว่างภาคการอนุรักษ์และหลักการการออกแบบ เพื่อให้มั่นใจว่า เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจกับการอนุรักษ์ที่มีความอ่อนไหวต่อการสูญเสียคุณค่า ทั้งนี้ กระบวนการทำงานนี้มีลักษณะการดำเนินงานต่อเนื่องไปตลอดและใช้ผู้เชี่ยวชาญหลายด้านมาทำงานร่วมกันหลายภาคส่วน (National Heritage Memorial Fund Heritage Lottery Fund, 1998: 4)

กฎบัตรว่าด้วยมรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น (Charter on the Built Vernacular Heritage 1999) มรดกสิ่งสร้างสรรค์สร้างพื้นถิ่นเป็นสิ่งสำคัญเพราะเป็นรากฐานของการแสดงออกทางวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์กับทำเลที่ตั้ง ซึ่งแสดงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมของโลกในขณะเดียวกันด้วย มรดกสิ่งสร้างสรรค์สร้างพื้นถิ่นถือเป็นประเพณีและวิถีโดยธรรมชาติของแต่ละชุมชนที่พวกเขาได้อยู่อาศัย ทั้งนี้ เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงตามความจำเป็นและความต่อเนื่องของการปรับตัวเป็นการตอบสนองต่อข้อจำกัดทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ผลลัพธ์ทางประเพณีที่ดำรงอยู่นั้นกำลังตกอยู่ในสภาวะถูกคุกคามจากแรงกดดันทางด้านเศรษฐกิจวัฒนธรรมตลอดจนกระบวนการที่ทำให้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมแต่ละแหล่งเหมือนกันเนื้อเดียว ซึ่งปัญหาพื้นฐานที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นปัญหาที่มรดกสิ่งสร้างสรรค์สร้างพื้นถิ่นต้องประสบ ทั้งนี้ ในการอนุรักษ์จึงมีความจำเป็นต้องได้รับการใส่ใจรับรู้จากชุมชนและภาคราชการ นักวางแผน สถาปนิก นักอนุรักษ์โดยกลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่ทำงานร่วมกันในลักษณะสหวิทยาการ

การประเมินคุณค่าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น การศึกษาการประเมินคุณค่าเพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการในการ และกระบวนการประเมินคุณค่า และนำไปสู่การสร้างกระบวนการประเมินสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในพื้นที่เมืองเก่า ดังนี้

แนวคิดการประเมินอาคารที่มีคุณค่า การประเมินคุณค่าสถาปัตยกรรมในเมืองประวัติศาสตร์อาจแบ่งเป็นข้อ ๆ ตามเกณฑ์แต่ละด้าน คือการประเมินคุณค่าของสถาปัตยกรรมเองทั้งด้านประวัติศาสตร์และด้านสถาปัตยกรรม และด้านภูมิทัศน์ชุมชน รวมทั้งความสำคัญในด้านการศึกษาของสถาปัตยกรรมนั้น ๆ เพื่อความเหมาะสมในการปรับปรุงงานสถาปัตยกรรมนั้น ๆ (ปรานอม ต้นสุขนันท์, 2559)

การเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลด้านคุณค่า เป็นตัวกำหนดว่า แหล่งนั้นมีความสำคัญกับชุมชน หรือกลุ่มคนมากน้อยเพียงใดสามารถนำข้อมูลมาเขียน คำอธิบายเรื่องความสำคัญ (statement of significance) ควรเป็นการอธิบายเหตุผลว่า แหล่งนั้นมีความสำคัญอย่างไรเรื่องราวเข้าใจง่าย ถ้าแหล่งใหญ่มีเรื่องราวซับซ้อน ควรอธิบายในภาพรวมก่อนแล้วจึงอธิบายรายละเอียด และควรมีหลักฐานข้อมูลที่ใช้ประกอบการตัดสินใจตัดสินความสำคัญประกอบคำอธิบายด้วย

การตัดสินใจว่า อะไรคือคุณค่าสำคัญของสถาปัตยกรรม รวมถึงการเป็นข้อมูลที่จะนำไปสู่แนวทางการอนุรักษ์ว่า ควรมีวิธีการอนุรักษ์อย่างไร โดยมีแนวทางในการประเมินคุณค่าสถาปัตยกรรม 2 แนวทาง คือ

- ประเมินแบบอัตนัยนิยม (Subjectivism) โดยการประเมินจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ เป็นผู้กำหนดคุณค่าของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในเมืองเก่าเอง
- ประเมินแบบปรนัยนิยม (Objectivism) โดยการประเมินจากเกณฑ์มาตรฐานที่สามารถอธิบายคุณค่าในด้านต่าง ๆ ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในเมืองเก่าได้

ระดับการอนุรักษ์ : การตัดสินใจเลือกเทคนิคและระดับการอนุรักษ์ (degree of intervention) ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยรวมถึงสภาพปัจจุบันของแหล่งมรดกวัฒนธรรม โดยต้องพึงระลึกไว้เสมอว่า การดำเนินการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพกับตัวอาคารไม่ว่าด้วยระดับใด ย่อมก่อให้เกิดความเสียหายต่อคุณค่าของอาคาร แต่ก็มีคามจำเป็นที่จะกระทำเพื่อสงวนรักษาคุณค่าที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน ให้คงอยู่สืบต่อไปสู่นาคต ฉะนั้นควรเลือกวิธีการที่จะสร้างความเสียหายให้กับแหล่งมรดกนั้น ๆ น้อยที่สุด (ยงจินทร์ พิมลเสถียร, 2556)

คุณลักษณะของเรือนไทยมุสลิม : องค์ประกอบทางภูมิประเทศและภูมิอากาศมีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบของเรือนไทยมุสลิม อาทิ ตัวเรือนมีใต้ถุนโล่ง หลังคามุงกระเบื้องดินเผา สังกะสี หรือจาก หรืออาจจะผสมผสานระหว่างวัสดุต่างหลังคาที่แตกต่างกัน โครงสร้างเรือนตั้งอยู่บนเสาไม้มีดอม่อหล่อด้วยซีเมนต์ หรือสลักจากไม้ หรือศิลาแลงรองรับเพื่อป้องกันความชื้นและปลวกขึ้นไปที่ลายตัวเรือน หลังคาสูงไม่มีฝ้าเพดาน ช่องลมสูงเป็นพิเศษ หน้าต่างมีลักษณะคล้ายประตูมีลูกกรงด้านล่างเพื่อป้องกันเด็กตก เป็นต้น (เชต รัตนจรณะ และคณะ, 2537: 49)

ภาพ 2 ลักษณะตัวอย่างเรือนไทยมุสลิม ทั้ง 4 รูปแบบ

ที่มา: เรือนพื้นถิ่นไทย-มุสลิม 4 จังหวัดภาคใต้ : ภูมิปัญญา พัฒนาการ และความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือนพื้นถิ่นไทย-ไท โดย อารยา ศานติสร และคณะ, 2548. การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 43 (น.402-409). คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

คุณค่าทางสถาปัตยกรรมเรือนไทยมุสลิม : มีคุณค่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เรือนที่เก่าแก่บางหลังได้รับอิทธิพลมาจากเรือนไทยภาคกลาง เช่น การวางตัวเรือนและรูปแบบของฝ้าผนังเรือน คุณค่าทางสถาปัตยกรรมพบในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของเรือนแต่ละแห่ง (เขต รัตนจรณะ และคณะ, 2537: 59)

อิทธิพลความเชื่อที่มีผลต่อรูปแบบของศิลปะอิสลาม : ศิลปะอิสลามไม่เหมือนกับศิลปะในศาสนาอื่น ๆ ที่มักจะ เป็นศิลปะที่ตอบสนองความเชื่อศาสนา เช่น ศาสนาพุทธ หรือศาสนาคริสต์ แต่เป็นศิลปะที่สร้างขึ้นในกรอบความเชื่อของ ศาสนา ศิลปะอิสลามจึงไม่มีการแสดงออกที่เกี่ยวกับกามารมณ์ การร้องรำทำเพลง การวาด และการปั้นรูปคน ซึ่งแตกต่างไป จากศิลปะตะวันตกโดยสิ้นเชิง จากข้อจำกัดดังกล่าว จึงทำให้ช่างไม้เรือนไทยมุสลิมจะต้องประดิษฐ์ลวดลายแกะสลักประดับ ตัวอาคาร แบ่งไว้เป็น 3 ลักษณะคือ อักษรประดิษฐ์ (calligraphic) ลวดลายพรรณไม้ (floral design) ลวดลายเรขาคณิต (geometrical design) และลวดลายเลียนแบบธรรมชาติ (nature influence design) (เขต รัตนจรณะ และคณะ, 2537: 60-66)

การสร้างเรือนไทยมุสลิม : ความนิยมดั้งเดิมนั้นมักจะสร้างเป็นเรือนแฝด ไม่นิยมทาสี มีชานกลางเชื่อมตัวเรือนหลัก เข้ากับครัว แต่ต่อมานิยมสร้างเป็นตัวเรือนเดี่ยว โดยเรือนไทยมุสลิมดั้งเดิมไม่นิยมสร้างส้วม หรือห้องน้ำไว้ในตัวเรือน ส่วนความสูง ของตัวเรือน นิยมสร้างแบบยกพื้นสูงให้คนลอดได้ (ไม่เกิน 2 เมตร) ใต้ถุนโล่งเพื่อประโยชน์ใช้สอยหลายประการ พื้นเรือนมัก นิยมตีพื้นลวดหลั่นกันตามประเภทของการใช้สอย ดังนี้

- จากบันไดสู่ชาน จากชานสู่ระเบียง ใช้เป็นที่รับแขก จากระเบียงยกระดับสูงขึ้นเป็นพื้นห้องโถงใหญ่และ ห้องนอน ต่อมาลดระดับลงมาเป็นพื้นครัว ถ้าเป็นครอบครัวฐานะดีใช้ไม้กระดานตีให้ห่างเพื่อระบายลม และเพื่อกันน้ำทิ้ง ถ้าครอบครัวฐานะยากจนก็ใช้ไม้ไผ่ตีเป็นฟาก ท้ายสุดจากครัวลดระดับลงมาเป็นชานซักล้าง อยู่ติดกับบันไดหลังบ้าน (เขต รัตนจรณะ และคณะ, 2537: 36-37)

แนวคิดและแนวทางปฏิบัติ “มะจิซซีรี” การปลูกชุมชนในญี่ปุ่น : โดยจุดเริ่มต้นของการ“ปลูก”ชุมชน มีขึ้นในปี พ.ศ. 2527 มีเป้าหมายที่จะกระตุ้นให้ผู้คนได้เริ่มเห็นความสำคัญและตระหนักถึงการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนอย่างค่อยเป็น ค่อยไป มีฝ่ายชาวชุมชนและฝ่ายนักวิชาการภายในพื้นที่เป็นแกนนำ ซึ่งใช้วิธีการดำเนินงานด้วยการใช้กฎเกณฑ์พึงปฏิบัติ ร่วมกันแทนข้อบังคับ ซึ่งข้อดีจากการทำงานในลักษณะนี้ทำให้ผู้อยู่อาศัยรู้สึกถึงการได้มีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ และสิ่ง สำคัญที่สุดคือ ความรู้สึกเกรงใจซึ่งกันและกัน ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและมีความภูมิใจในวัฒนธรรมพื้นถิ่นของตนและ ร่วมมือในการทำกิจกรรมอย่างเต็มที่ จากระดับชุมชนพัฒนาขึ้นเป็นระดับนานาชาติทำให้เป็นกิจกรรมหลักที่สำคัญระดับ ภูมิภาค โดยความหลากหลายของคนอยู่อาศัย เป็นศักยภาพทำให้แนวทางการพัฒนาชุมชนมีความสร้างสรรค์ตามยุคสมัย โดย ไม่ทิ้งคุณค่าทางวัฒนธรรมเดิมภายในพื้นที่ ช่วยดึงดูดให้ผู้คนภายนอกได้เข้ามาเที่ยวชม (“มะจิซซีรี” การปลูกชุมชนในญี่ปุ่น แนวความคิดและแนวทางปฏิบัติ, 2546: 20-109)

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ใช้เครื่องมือแบบผสม มีการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง สํารวจกายภาพ มีการสัมภาษณ์ลักษณะครัวเรือน ความต้องการของครัวเรือนในการปรับปรุงฟื้นฟูเชิงอนุรักษ์ เพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีขั้นตอนในการวิจัยดังต่อไปนี้

- ศึกษาเอกสารงานวิจัยและแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น
- สํารวจภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสอบถามความต้องการ ผู้วิจัยใช้วิธีเริ่มต้นความสัมพันธ์และ สร้างความคุ้นเคยกับสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างดี จากนั้นได้ทำการสํารวจชุมชนทั้งหมดครั้งแรก ในเดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2566 พบว่า มีเรือนไม้แบบดั้งเดิม จำนวน 27 หลัง ต่อมาได้มีการจัดประชุมย่อยครั้งแรกกับ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างมีแบบแผน ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2566 มีผู้เข้าร่วมการ ประชุม ดังต่อไปนี้ ผู้นำชุมชน สถาปนิกชุมชน อาจารย์จากสถาบันอาศรมศิลป์ โดยมีผู้เชี่ยวชาญด้านการ

อนุรักษ์เรือนพื้นถิ่นอยู่ในที่ประชุมด้วย ซึ่งผลการคัดเลือกจากการสอบถามในที่ประชุม ปรากฏว่า พบลักษณะของเรือนไทยมุสลิมที่ยังคงแสดงถึงคุณค่าด้านกายภาพชัดเจนจำนวน 8 หลังคาเรือน

ภาพ 3 สีแดงตำแหน่งเรือนไม้แบบดั้งเดิม จำนวน 27 หลัง

สีเหลืองตำแหน่งมัสยิด จำนวน 3 แห่ง

ที่มา: จากการสำรวจ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2566

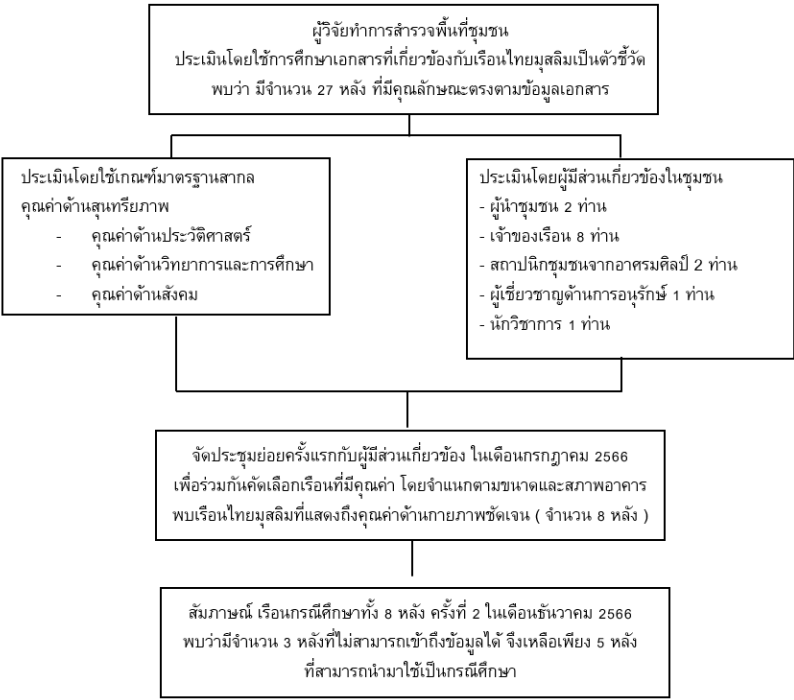

ภาพ 4 สีแดงและสีเหลืองตำแหน่งเรือนไทยมุสลิมแบบดั้งเดิม จำนวน 8 หลัง

สีเหลืองตำแหน่งเรือนการศึกษา จำนวน 5 หลัง

ที่มา: จากการสำรวจ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2566

- สัมภาษณ์เรือนการศึกษาทั้ง 8 หลัง ครั้งที่ 2 ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2566 พบว่า มีจำนวน 3 หลังที่ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลได้ จึงเหลือเพียง 5 หลัง ที่สามารถนำมาใช้เป็นการศึกษา
- สำรวจและสัมภาษณ์รายละเอียดของสภาพกายภาพ ครั้งที่ 3 ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2567 ได้ผลการศึกษาสถานภาพของเรือนไทยมุสลิมในชุมชนบ้านครัวปัจจุบัน รายละเอียดตามแผนผังดังต่อไปนี้

แผนผังแสดงกระบวนการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่นำมาใช้เป็นกรณีศึกษา
ที่มา: ผู้วิจัย, 2566

ตาราง 1 แสดงการเปรียบเทียบหลักการในการประเมินและกระบวนการประเมินคุณค่าอาคาร

หลักการในการประเมิน	กระบวนการประเมินคุณค่าสถาปัตยกรรม (เพื่อใช้ในการคัดเลือกเรือนไทยมุสลิมดั้งเดิมกรณีศึกษา 5 หลัง)		
	ด้านสุนทรียภาพ	ด้านประวัติศาสตร์	ด้านสังคม
1.อัตนัยนิยม (Subjectivism)	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่
2.ปรนัยนิยม (Objectivism)	คณะผู้เชี่ยวชาญท้องถิ่น	คณะผู้เชี่ยวชาญท้องถิ่น	คณะผู้เชี่ยวชาญท้องถิ่น
	คณะผู้เชี่ยวชาญส่วนกลาง	คณะผู้เชี่ยวชาญส่วนกลาง	คณะผู้เชี่ยวชาญส่วนกลาง

ตาราง 2 แสดงการเปรียบเทียบเกณฑ์การประเมินคุณค่ารางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมของสมาคมสถาปนิกสยามฯ และคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมกฎบัตรว่าด้วยมรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น (Charter on the Built Vernacular Heritage 1999)จากผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ชุมชน

เกณฑ์การประเมินคุณค่ารางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรม (สมาคมสถาปนิกสยาม)		คุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม กฎบัตรว่าด้วยมรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น (Charter on the Built Vernacular Heritage 1999)			
		สุนทรียภาพ	ประวัติศาสตร์	วิทยาการ/การศึกษา	สังคม
เกณฑ์ข้อที่	คุณค่าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (เรือนหลังที่ 1)				
1	คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic value)		3		
2	คุณค่าทางศิลปกรรม (Artistic value)	3			
3	คุณค่าทางสถาปัตยกรรม (Architectural value)	3	-	-	-
4	คุณค่าทางด้านวิชาการ (Scientific value)	-	-	3	-
5	คุณค่าทางด้านสังคม (Social value)	-	-	-	3
เกณฑ์ข้อที่	คุณค่าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (เรือนหลังที่ 2)				
1	คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic value)	-	3	-	-
2	คุณค่าทางศิลปกรรม (Artistic value)	2	-	-	-
3	คุณค่าทางสถาปัตยกรรม (Architectural value)	3	-	-	-
4	คุณค่าทางด้านวิชาการ (Scientific value)	-	-	2	-
5	คุณค่าทางด้านสังคม (Social value)	-	-	-	2
เกณฑ์ข้อที่	คุณค่าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (เรือนหลังที่ 3)				
1	คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic value)		2	-	-
2	คุณค่าทางศิลปกรรม (Artistic value)	2	-	-	-
3	คุณค่าทางสถาปัตยกรรม (Architectural value)	3	-	-	-
4	คุณค่าทางด้านวิชาการ (Scientific value)	-	-	1	-
5	คุณค่าทางด้านสังคม (Social value)	-	-	-	2
เกณฑ์ข้อที่	คุณค่าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (เรือนหลังที่ 4)				
1	คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic value)	-	3	-	-
2	คุณค่าทางศิลปกรรม (Artistic value)	2	-	-	-
3	คุณค่าทางสถาปัตยกรรม (Architectural value)	3	-	-	-
4	คุณค่าทางด้านวิชาการ (Scientific value)	-	-	3	-
5	คุณค่าทางด้านสังคม (Social value)	-	-	-	3

เกณฑ์การประเมินคุณค่ารางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรม (สมาคมสถาปนิกสยาม)		คุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม กฎบัตรว่าด้วยมรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น (Charter on the Built Vernacular Heritage 1999)			
		สุนทรียภาพ	ประวัติศาสตร์	วิทยาการ/การศึกษา	สังคม
เกณฑ์ข้อที่	คุณค่าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (เงื่อนไขที่ 5)				
1	คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic value)	-	3	-	-
2	คุณค่าทางศิลปกรรม (Artistic value)	2	-	-	-
3	คุณค่าทางสถาปัตยกรรม (Architectural value)	3	-	-	-
4	คุณค่าทางด้านวิชาการ (Scientific value)	-	-	3	-
5	คุณค่าทางด้านสังคม (Social value)	-	-	-	3

ตาราง 3 เกณฑ์การประเมินคุณค่าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในพื้นที่เมืองเก่า

เกณฑ์พิจารณา	คำอธิบาย
1.คุณค่าด้านสุนทรียภาพ	หมายถึง อาคารเดี่ยว หรือกลุ่มอาคารที่สร้างขึ้นโดยเกิดจากประโยชน์ใช้สอย หรือความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ มีความประณีตสร้างด้วยฝีมือช่างชาวบ้าน มีความเรียบง่าย สืบทอดจากภูมิปัญญา วัสดุท้องถิ่น มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม มีความเป็นเอกภาพ แสดงรูปแบบของศิลปกรรมสถาปัตยกรรม ผังบริเวณ ผังชุมชน
1.1 ศิลปกรรม	หมายถึง รายละเอียดของลวดลาย หรือส่วนประดับตกแต่งอาคาร สร้างขึ้นจากวัสดุท้องถิ่น มีการประดับตกแต่งด้วยฝีมือชาวบ้านที่ประณีต
1.2 สถาปัตยกรรม	หมายถึง อาคาร หรือกลุ่มอาคารที่สร้างจากฝีมือชาวบ้าน การก่อรูปอาคารเกิดจากประโยชน์ใช้สอย หรือความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม แหล่งทรัพยากร แหล่งงาน หรือความเชื่อของกลุ่มชนชาติพันธุ์ โดยแสดงรูปแบบอาคาร โครงสร้างเทคโนโลยี วิธีการก่อสร้าง วัสดุ ความเชื่อ และผังการใช้ประโยชน์อาคาร
1.3 ผังบริเวณ	หมายถึง สภาพแวดล้อมโดยรอบของอาคาร หรือกลุ่มอาคาร ประกอบด้วย ที่ว่างต้นไม้ แหล่งน้ำที่มีความสัมพันธ์ในการก่อรูปอาคาร มีบรรยากาศที่สวยงาม
1.4 ผังชุมชน	หมายถึง พื้นที่ภายในชุมชนและสภาพแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์กับการก่อตั้งชุมชน เช่น แม่น้ำแหล่งทรัพยากร เส้นการคมนาคม สถานที่สำคัญ รวมถึงกลุ่มอาคารที่มีเอกภาพ มีความกลมกลืนโดยอาจมีรูปแบบไม่เหมือนกันและส่งเสริมภูมิทัศน์ของพื้นที่ชุมชนเมืองเก่า
2.คุณค่าด้านประวัติศาสตร์	หมายถึง อาคาร หรือกลุ่มอาคารที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชาวบ้าน หรือชุมชน มีความเก่าแก่ มีการเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ของชุมชนช่วงหนึ่งในประวัติศาสตร์ มีลักษณะ รูปแบบของสถาปัตยกรรมที่แสดงถึง การก่อตั้งชุมชน หรือวัฒนธรรมเดิมของชุมชน
2.1 ประวัติศาสตร์ชุมชน	หมายถึง อาคาร หรือกลุ่มอาคารที่เชื่อมโยงกับบุคคลสำคัญ หรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของชุมชน การก่อตั้งชุมชน วิวัฒนาการชุมชน โดยสะท้อนเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครองของชุมชนในอดีต

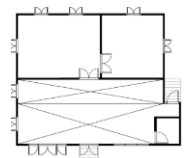
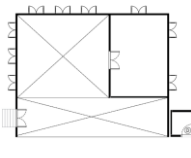
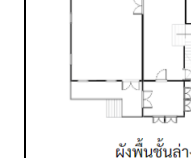
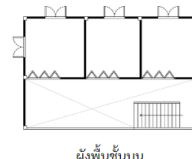
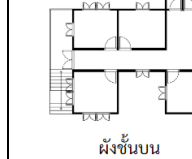
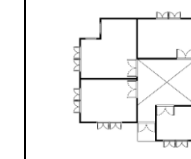
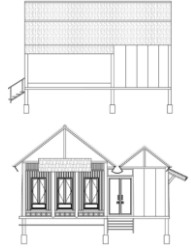
เกณฑ์พิจารณา	คำอธิบาย
2.2 เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์	หมายถึง เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชาวบ้าน หรือชุมชน ซึ่งมีความสมบูรณ์และความชัดเจนของหลักฐานประวัติศาสตร์
2.3 มีความเก่าแก่	หมายถึง ดำเนินมาเป็นช่วงเวลานาน มีอายุอาคารมากกว่า 50 ปี สามารถบอกยุคสมัยทางประวัติศาสตร์
3.คุณค่าด้านวิทยาการและการศึกษา	หมายถึง อาคาร หรือกลุ่มอาคารที่เป็นแหล่งข้อมูลแสดงความดั้งเดิม มีความหายากเป็นเอกลักษณ์ เป็นจุดเปลี่ยนรูปแบบ หรือประโยชน์การใช้สอยจากปัจจัย ความเชื่อ ภูมิปัญญาใน การก่อสร้าง หรือวางผังโดยสามารถสื่อความหมายให้เข้าใจได้ชัดเจน
3.1 มีความดั้งเดิม	หมายถึง อาคาร หรือส่วนประกอบของอาคารมีความครบถ้วนของแหล่งข้อมูลและสื่อความหมายในด้านรูปแบบ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ผังบริเวณ เทคโนโลยี วัสดุ ประโยชน์การใช้สอย
3.2 แสดงภูมิปัญญา	หมายถึง ความรู้ของช่างที่มีการสืบทอดจากบรรพบุรุษ หรือผู้มีความรู้ในท้องถิ่นต่าง ๆ
3.3 มีเอกลักษณ์	หมายถึง อาคารมีลักษณะเฉพาะ หรือกลุ่มอาคารที่มีลักษณะร่วมกันในด้านสถาปัตยกรรม วัสดุ การใช้สอย หรือเป็นตัวแทนวัฒนธรรมที่บอกยุคสมัยหรือพื้นที่ได้
3.4 หายาก	หมายถึง มีเพียงหนึ่งเดียว มีเฉพาะท้องถิ่นนั้น ๆ เมื่อเวลาผ่านไปแล้วเหลือพบไม่บ่อยนัก
3.5 จุดเปลี่ยนรูปแบบ	หมายถึง การเปลี่ยนความคิด หรือปัจจัยการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ หรือประโยชน์การใช้สอยของอาคาร เช่น ปัจจัยด้านเทคโนโลยี ความเชื่อ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง เป็นต้น
4. คุณค่าด้านสังคม	หมายถึง อาคาร หรือกลุ่มอาคารที่เกี่ยวข้องกับประเพณี หรือพิธีกรรม ความเชื่อ เรื่องเล่า หรือตำนานของชุมชน มีความผูกพันกับท้องถิ่น เป็นที่รู้จักและยอมรับ มีการใช้ประโยชน์อาคารอย่างต่อเนื่อง
4.1 เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม	หมายถึง อาคาร หรือกลุ่มอาคารที่มีความเกี่ยวข้องกับประเพณี ความคิด ความเชื่อ งานศิลปะวรรณกรรม เรื่องเล่า หรือตำนาน
4.2 มีความผูกพันกับท้องถิ่น	หมายถึง อาคาร หรือกลุ่มอาคารที่มีความผูกพันทางใจ เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในท้องถิ่น หรือเป็นที่ยอมรับเป็นที่รู้จักของคนในชุมชน
4.3 มีการใช้สอยต่อเนื่อง	หมายถึง อาคาร หรือกลุ่มอาคารที่มีกิจกรรม การใช้สอยอย่างต่อเนื่อง โดยอาจสะท้อนจากอาคาร หรือผังการใช้สอยภายในอาคาร

ที่มา: การประเมินคุณค่าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในพื้นที่เมืองเก่า : กรณีศึกษา ชุมชนเมืองเก่า

นครศรีธรรมราช โดย วิรุจ ถิ่นนคร, 2562.

วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุณบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ตาราง 4 ลักษณะทางกายภาพของเรือนไทยมุสลิม กรณีศึกษา 5 หลังคาเรือน

รายละเอียด	ลักษณะทางกายภาพของเรือนไทยมุสลิม														
	เรือนหลังที่ 1			เรือนหลังที่ 2			เรือนหลังที่ 3			เรือนหลังที่ 4			เรือนหลังที่ 5		
ภาพประกอบ															
ผังเรือนปัจจุบัน							 ผังพื้นชั้นล่าง			 ผังชั้นล่าง			 ผังพื้นชั้นล่าง		
							 ผังพื้นชั้นบน			 ผังชั้นบน			 ผังพื้นชั้นบน		
รูปด้าน															
อายุเรือน	200 ปี (รัชกาลที่ 1)			100 ปี (รัชกาลที่ 5)			100 ปี (รัชกาลที่ 5)			100 ปี (รัชกาลที่ 6)			100 ปี (รัชกาลที่ 7)		
ความสำคัญในอดีต	เรือนหลวงภักดีอดิศัย			เรือนทอผ้า			เรือนคนเดินเรือ			เรือนรับรองทูตทหารเรือประจำญี่ปุ่น			เรือนนายห้างสมบุรณ์		
สิทธิการครอบครอง	เช่าจากกรมธนารักษ์			เป็นเจ้าของโฉนด			เช่าจากกรมธนารักษ์			เป็นเจ้าของโฉนด			เป็นเจ้าของโฉนด		
ลักษณะรูปแบบเรือน	เรือนแพ 1 ชั้น ยกใต้ถุนสูง 1.80 ม.			เรือนแพหลังคาแฝด 1 ชั้น			ห้องแถวเรือนไม้ 2 ชั้น			เรือนไม้สไตล์วิคตอเรียน 2 ชั้น			เรือนไม้สักทรงมนิลา 2 ชั้น		
ขนาดแปลงที่ดิน	58.25 ตร.วา			30 ตร.วา			27.75 ตร.วา			67.75 ตร.วา			50.45 ตร.วา		
ขนาดพื้นที่ใช้สอย / ตารางเมตร	72 ตร.ม.			52.72 ตร.ม.			122.08 ตร.ม.			90.81 ตร.ม.			129.74 ตร.ม.		
จำนวนห้อง / ขนาดพื้นที่ (หน่วยเป็นตารางเมตร)	1	ห้องนอน	14.8	1	ห้องนอน	11.5	6	ห้องนอน	67.09	7	ห้องนอน	36.06	5	ห้องนอน	60.16
	1	ห้องน้ำ	2.25	1	ห้องน้ำ	2.25	2	ห้องน้ำ	7.45	4	ห้องน้ำ	5.08	2	ห้องน้ำ	5.8
	1	รับแขก	26.05	1	รับแขก	12.20	1	ห้องนั่งเล่น	14.02	1	ห้องนั่งเล่น	6.89	1	ห้องนั่งเล่น	6.7
	1	โถง	19.9	1	โถง	19	1	โถง	21.57	1	โถง	35.48	2	โถง	41.83
	1	ครัว	9	1	ครัว	7.8	1	ครัว	11.5	1	ครัว	7.3	1	ครัว	15.25

รายละเอียด	ลักษณะทางกายภาพของเรือนไทยมุสลิม				
	เรือนหลังที่ 1	เรือนหลังที่ 2	เรือนหลังที่ 3	เรือนหลังที่ 4	เรือนหลังที่ 5
การต่อเติมเรือน	ไม่มีการต่อเติมเรือน	ไม่มีการต่อเติมเรือน	มีการปรับปรุงพื้นที่ภายในเรือนบริเวณห้องนั่งเล่นทั้งหมด	มีต่อเติมโครงสร้างเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอย และกันห้องแบ่งเป็นสัดส่วนให้เป็นรูปแบบห้องเช่าทั้งบริเวณชั้น 1 และชั้น 2	มีการต่อเติมโครงสร้างบริเวณห้องครัว เพื่อเพิ่มขนาดพื้นที่ใช้สอย โดยทำการถอดผนังไม้สักเดิมทิ้ง แฉก ไปประกอบเป็นสวนผนังใหม่ของพื้นที่ ๆ ทำการต่อเติม
โครงสร้าง	โครงสร้างไม้สักทอง มีสภาพดีปานกลาง มีร่องรอยการผุตามกาลเวลา	โครงสร้างไม้สักทอง มีสภาพดีปานกลาง มีเสาทหลุดจากการผุเล็กน้อยตามกาลเวลา	โครงสร้างไม้สักทอง มีสภาพดีปานกลาง มีเสาทหลุดจากการผุเล็กน้อยตามกาลเวลา	สภาพดี	โครงสร้างไม้สัก สภาพคงทนแข็งแรงดี
ผนัง	ผนังทำจากแผ่นไม้สักทองเต็มแผ่น มีสภาพดีแข็งแรง มีร่องรอยการผุเล็กน้อย 0.5 ซม. ตามกาลเวลา	ผนังทำจากแผ่นไม้สักทองเต็มแผ่น ไม้ยังคงสภาพดี มีการแอ่นเอนบางส่วน	ผนังชั้นล่างฝั่งตะวันตกมีการเปลี่ยนวัสดุเป็นเซอร่า บางส่วนมีสภาพดี ปานกลาง ส่วนผนังอื่น ๆ ยังแข็งแรงทนทาน	สีของแผ่นไม้ซีดลงและมีร่องรอยตามกาลเวลา มีสภาพดีปานกลาง	สภาพดีสมบูรณ์ทุกด้าน
พื้น	พื้นมีสภาพดีปานกลาง บริเวณส่วนห้องครัว ทน 2-3 ซม.	พื้นไม้สักทองมีสภาพไม่ดี พื้นทรุดจนกลายเป็นสภาพที่เป็นโคลนแอ่น	สภาพดีปานกลาง ชั้นล่างเปลี่ยนวัสดุจากเดิมเป็นพื้นไม้สักมาเป็นพื้นแกรนิต	สภาพดีปานกลาง	พื้นไม้สักทอง มีสภาพดีจากการได้รับการดูแลจากเจ้าของเป็นอย่างดี
ฝ้าเพดาน	ฝ้าเพดานโครงสร้างไม้ มีสภาพดีคงทนแข็งแรง	ฝ้าเพดานโครงสร้างไม้ มีสภาพดีคงทนแข็งแรง	สภาพไม่ดี มีน้ำซึมตลอดเวลาที่ฝนตก	สภาพไม่ดี มีน้ำซึมตลอดเวลาที่ฝนตก	สภาพไม่ดี มีน้ำซึมตลอดเวลาที่ฝนตก
หลังคา	มีการเปลี่ยนวัสดุ จากเดิมที่เป็นใบจากมาเป็นหลังคาเมทัลชีท ยังคงสภาพดี	สภาพดีปานกลาง	สภาพไม่ดี จากหลังคามุงกระเบื้องว่าวโบราณแตกหัก	สภาพไม่ดี จากหลังคามุงกระเบื้องว่าวโบราณแตกหัก	ส่วนใหญ่ยังคงสภาพดี แต่มีชิ้นส่วนหลังคามุงกระเบื้องว่าวโบราณบางแผ่นแตกหัก

หมายเหตุ***

หมวดโครงสร้าง

- **สภาพดี** หมายถึง โครงสร้างยังสามารถรับน้ำหนักองค์ประกอบส่วนต่าง ๆ ของเรือนไว้ได้เป็นอย่างดี หดตัวน้อย แม้จะมีร่องรอยการผุเล็กน้อยแต่ก็ไม่ได้มีผลกระทบต่อความปลอดภัยของผู้ที่ใช้งานภายในพื้นที่นั้น ๆ
- **สภาพดีปานกลาง** หมายถึง โครงสร้างที่มีการสึกกร่อน ทรุดเพียงเล็กน้อย แต่ยังสามารถรับน้ำหนักองค์ประกอบส่วนต่าง ๆ ของเรือนไว้ได้เป็นอย่างดี
- **สภาพไม่ดี** หมายถึง โครงสร้างที่มีความเสื่อมสภาพจนทรุดพัง รับน้ำหนักองค์ประกอบส่วนต่าง ๆ ไม่ไหว อาจสร้างความเสียหายและเกิดผลเสียเป็นลูกโซ่ต่อไปให้ตัวบ้านส่วนอื่น ๆ ก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้อยู่อาศัย

หมวดผนัง

- **สภาพดี** หมายถึง วัสดุไม้ยังมียอายุการใช้งานที่ยาวนานคงทนแข็งแรง แต่สีของผิวไม้ที่อาจจะจางลงมาจากเดิมมาก
- **สภาพดีปานกลาง** หมายถึง วัสดุไม้ยังมีความคงทนแข็งแรง แต่อาจมีร่องรอยการเสื่อมจากสภาพอากาศ

- **สภาพไม่ดี** หมายถึง แผ่นไม้เริ่มมีรอยแตก ไม่หด-ขยายตัวไม่สนิทติดกัน ไม่ได้ระดับ โกง เปี้ยว เป็นต้น
หมวดวัสดุผนังหลังคา
- **สภาพดี** หมายถึง มีความคงทนแข็งแรงไม่พบปัญหาการรั่วซึม สามารถป้องกันสภาพอากาศที่แปรปรวนให้กับตัวเรือนและผู้อยู่อาศัยได้
- **สภาพดีปานกลาง** หมายถึง มีความคงทนแข็งแรงปานกลาง แต่ไม่การันตีว่า วัสดุจะยังมีอายุการใช้งานยืนยาวพอที่จะสามารถรองรับความปลอดภัยหากเกิดการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศที่รุนแรงซ้ำ ๆ
- **สภาพไม่ดี** หมายถึง แผ่นหลังคาเกิดการแตกหัก มีรอยแตกร้าว หรือแผ่นวัสดุเกิดการเขยื้อนออกจากล็อกเดิม ทำให้เกิดปัญหาการรั่วซึมสู่ตัวเรือน

ตาราง 5 ลักษณะครัวเรือนและความต้องการ

รายละเอียด	ลักษณะครัวเรือนและความต้องการ กรณีศึกษา 5 หลัง									
	เรือนหลังที่ 1		เรือนหลังที่ 2		เรือนหลังที่ 3		เรือนหลังที่ 4		เรือนหลังที่ 5	
ภาพประกอบ										
ชื่อเจ้าของเรือน	นายมนตรี ศุภกุล		นายดาวิศ สุมานันท์		นางวิภาวี ศุภพิโรจน์		นายสุรชัย แก้วมณี		นายสมชาย ปินมะห่มด	
อายุเจ้าของ	62 ปี		70 ปี		50 ปี		67 ปี		85 ปี	
ศาสนา	อิสลาม		อิสลาม		อิสลาม		อิสลาม		อิสลาม	
อาชีพ	ค้าขาย		ข้าราชการเกษียณ		ค้าขาย		ไม่มี		ไม่มี	
รายได้ครัวเรือน/ เดือน	15,000 บาท		ไม่สะดวกจะเปิดเผย		20,000 บาท		2,500 บาท		5,800 บาท	
จำนวนสมาชิกครัวเรือน	ทั้งหมด 2 คน		ทั้งหมด 5 คน		ทั้งหมด 5 คน		ทั้งหมด 1 คน		ทั้งหมด 4 คน	
อายุสมาชิกครัวเรือน	ผู้สูงอายุ > 60 ปี	2 คน	ผู้สูงอายุ > 70 ปี	2 คน	ผู้สูงอายุ >70 ปี	2 คน	ผู้สูงอายุ > 60 ปี	1 คน	ผู้สูงอายุ > 75 ปี	2 คน
			ผู้ใหญ่ >35 ปี	2 คน	ผู้ใหญ่ > 24 ปี	2 คน	ปล่อยให้เช่า	7 ห้อง	ผู้ใหญ่ > 25 ปี	1 คน
			เด็ก 1 ขวบ	1 คน	วัยรุ่น 18 ปี	1 คน			เด็ก 12 ขวบ	1 คน
ลักษณะการอยู่อาศัยปัจจุบัน	ที่อยู่อาศัยและขายอาหารตามสั่ง		ไม่ได้ใช้งาน		ที่อยู่อาศัยและค้าขายเครื่องดื่มและเครป		ห้องเช่า		ที่อยู่อาศัย	
ความต้องการในอนาคต	ร้านอาหารและโฮมสเตย์		ร้านกาแฟ		ร้านกาแฟและโฮมสเตย์		ห้องเช่าที่จัดสรรปันส่วนเพิ่มมากขึ้น		อนุรักษ์เรือนไว้ให้ลูกหลาน	

ที่มา: สํารวจโดย ผู้วิจัย, 2567

สถานภาพของเรือนไทยมุสลิมในชุมชนบ้านครัว

จากการเปรียบเทียบเนื้อหาและวิเคราะห์พิจารณาผ่านเกณฑ์การประเมินคุณค่าทั้ง 4 ด้านของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น รวมถึงการสำรวจ พบว่า เรือนไทยมุสลิมทั้ง 5 หลังมีกระจายตัวในพื้นที่บริเวณริมคลองแสนแสบ ซึ่งเป็นเส้นทางหลักของการคมนาคมทางน้ำในอดีต แสดงให้เห็นถึงประเด็นสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ที่มีความเชื่อมโยงกับเหตุการณ์สำคัญของชาติ หรือบุคคลที่มีความสำคัญระดับประเทศ ณ ช่วงหนึ่งในประวัติศาสตร์ มีความเก่าแก่และความแท้ดั้งเดิม มีความหายากรูปแบบ หรือประโยชน์การใช้สอยภายในมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรม ที่สะท้อนให้เห็นถึงเทคนิคภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ คือการเข้าไม้และวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างของช่างฝีมือ ดังนั้นลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรมของเรือนไทย

มุสลิมทั้ง 5 หลังข้างต้น มีเหมาะสมเป็นตัวแทนที่สามารถบ่งบอกถึงจุดเปลี่ยนวิวัฒนาการชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งยังมีความผูกพันกับท้องถิ่น เป็นที่ยอมรับและเป็นที่รู้จักของคนในชุมชนด้วยเช่นกัน

ด้านลักษณะทางกายภาพ พบว่า สถานภาพของเรือนไทยมุสลิมทั้ง 5 หลัง ยังมีความงดงามเด่นชัดแสดงถึงเอกลักษณ์คุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมเฉพาะตน ซึ่งมีคุณลักษณะที่สอดคล้องกับการทบทวนวรรณกรรม เรือนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (เขต รัตนจรณะ และคณะ, 2537: 53-64) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความเป็นเรือนไทยมุสลิมได้อย่างชัดเจน ทั้งลวดลาย รูปแบบโครงสร้าง พื้นที่ใช้สอย วัสดุที่นำมาใช้ ซึ่งเรือนไทยทั้ง 5 หลังนี้มีการก่อตั้งมาตั้งแต่ช่วงรัชกาลที่ 1 จนถึงรัชกาลที่ 7 ทำให้มีรูปแบบแตกต่างกันไปตามยุคสมัยของเวลา เป็นตัวบ่งบอกถึงพัฒนาการภูมิปัญญาของช่างไม้ในแต่ละยุค แต่เนื่องด้วยอายุอาคารที่มีความเก่าแก่ค่อนข้างมาก ทำให้ลวดลายไม้แกะสลักที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละหลังเริ่มมีสภาพเลือนรางไม่ชัดเจนไปในบางส่วน โครงสร้างและผนังของเรือน 1 ใน 5 หลัง มีสภาพทรุดโทรมเสื่อมถอยตามกาลเวลา แต่อีก 4 หลัง ยังคงมีสภาพที่ดีอยู่ สภาพพื้นของเรือน 4 ใน 5 หลัง มีสภาพทรุดเล็กน้อย 2-3 เซนติเมตร โดย 1 ใน 4 หลังนี้มี 1 หลัง ที่เปลี่ยนวัสดุชั้นล่างจากพื้นไม้มาเป็นพื้นแกรนิต แต่พื้นของเรือนหลังสุดท้ายยังมีสภาพที่คงทนแข็งแรง สุดท้ายในส่วนหลังคาพบว่า เรือนทุกหลังที่ใช้กระเบื้องว่าวโบราณเป็นวัสดุุมหลังคามักเกิดความเสียหายเสื่อมโทรมตามกาลเวลา บางส่วนหลุดหายไป บางส่วนแตกหัก ส่วนอีก 2 หลังที่เหลือใช้วัสดุเมทัลชีทในการมุงหลังคา ทำให้พบปัญหาการใช้งานน้อยที่สุด

ด้านสภาพครัวเรือน พบว่า ลักษณะการใช้งานส่วนใหญ่ใช้สำหรับการอยู่อาศัยถึง 3 หลัง ไม่ได้ใช้งาน 1 หลัง และแบ่งเป็นห้องเช่าอีก 1 หลัง โดยเจ้าของเรือนทุกหลังจัดอยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีเพียง 2 หลังที่ยังคงประกอบอาชีพอยู่ และอีก 3 หลังไม่มีการประกอบอาชีพ โดยเจ้าของเรือน 1 ใน 3 หลังนี้เป็นข้าราชการเกษียณ ดังนั้นเจ้าของเรือนทั้ง 3 หลังดังกล่าว จึงมีรายได้หลักมาจากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุที่รัฐบาลจ่ายให้ 600-1,000 บาท/เดือน ซึ่งจ่ายเป็นขั้นบันไดตามช่วงอายุ ทำให้เจ้าของเรือนไม่มีความสามารถในการปรับปรุงซ่อมแซม เนื่องจากกำลังทรัพย์ไม่เพียงพอต่อความต้องการทั้งหมด

วิเคราะห์ปัญหาและข้อจำกัดในการปรับปรุงฟื้นฟู

สภาพเรือนทุกหลังส่วนใหญ่มีความทรุดโทรมที่แตกต่างกันออกไป โดยเจ้าของเรือนกรณีศึกษาทั้ง 5 หลังมีความต้องการจะปรับปรุงซ่อมแซมอย่างมาก เพื่อที่จะประกอบธุรกิจค้าขาย แสวงหาอาชีพที่ช่วยสร้างรายได้เสริมภายในครัวเรือน ซึ่งการดำเนินการปรับปรุงฟื้นฟูเชิงอนุรักษ์ต้องใช้งบประมาณค่อนข้างสูงสวนทางกับรายได้ พบว่า เจ้าของเรือนไม่มีความสามารถในการจ่าย จากการนำข้อมูลมาวิเคราะห์ปัญหาและข้อจำกัดที่นำไปสู่การอนุรักษ์แล้ว พบว่า มีประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

- สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นทรงคุณค่าบางหลังไม่สามารถเข้าถึงการเก็บข้อมูลในการประเมินได้ เนื่องจากภายในอาคารมีผู้อยู่อาศัย ทั้งเด็กและผู้สูงอายุจึงหวงเรื่องปัญหาสุขภาพที่ตามมา
- ข้อจำกัดทางทรัพยากร หรืองบประมาณในการซ่อมแซม : เจ้าของเรือนมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการซ่อมแซม
- เจ้าของเรือนขาดความรู้ความเข้าใจ : เจ้าของเรือนไม่ทราบวิธีการดำเนินการซ่อมแซมปรับปรุงฟื้นฟูเชิงอนุรักษ์อย่างถูกต้อง เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้สภาพเรือนดั้งเดิมภายในชุมชนส่วนใหญ่เสียลักษณะคุณค่าไป
- การขาดแคลนวัสดุที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญของเรือนไทยมุสลิม : เนื่องจากวัสดุเดิมหาได้ยากและมีราคาสูง อีกทั้งขาดช่างที่มีฝีมือ ด้วยสภาพของเรือนที่มีอายุมากกว่า 100 ปี อาจมีการผูกพันเสื่อมสภาพของวัสดุตามกาลเวลาบ้าง ซึ่งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงทำให้เป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาการอยู่อาศัยต่าง ๆ ตามมาสาเหตุหลัก ๆ ได้แก่ การทำลายของปลวก การรั่วซึมของน้ำ สภาพอากาศ เป็นต้น โดยทั้งหมดที่กล่าวมาล้วนเป็นอีกปัญหาที่ทำให้เรือนขาดความสวยงามไป

- **ชุมชนขาดช่างไม้ที่ไม่มีความรู้ ทักษะความชำนาญ :** ชุมชนควรจะต้องมีช่างไม้ที่สามารถปรับปรุงซ่อมแซมในส่วนต่าง ๆ เหล่านี้ได้โดยไม่ทำให้องค์ประกอบของเรือนเสียคุณค่า หรือเสียคุณค่าให้น้อยที่สุด แต่ในปัจจุบันช่างไม้ที่มีความชำนาญมีจำนวนน้อยมาก เนื่องจากขาดโอกาสในการสืบทอดความรู้สู่คนรุ่นใหม่

อภิปรายผลการศึกษา

จากการนำรายละเอียดและวิธีการประเมินคุณค่าสถาปัตยกรรมที่ใช้กันในระดับสากลคือ องค์การยูเนสโกและหน่วยงานภายในประเทศไทยคือ กรมศิลปากรและสมาคมสถาปนิกสยามมาปรับใช้ในการประเมินสถาปัตยกรรมเพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้เชี่ยวชาญทำการคัดเลือกเรือนไทยมุสลิมพื้นถิ่นดั้งเดิมมาเป็นกรณีศึกษา และจากการทบทวนวรรณกรรมความสำเร็จของมาจิซึริในการอนุรักษ์ชุมชนในประเทศญี่ปุ่น ("มาจิซึริ" การปลูกชุมชนในญี่ปุ่น แนวความคิดและแนวทางปฏิบัติ, 2546: 20) พบว่า การจะพัฒนาฟื้นฟูชุมชนให้ยั่งยืน ควรใช้กระบวนการพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยให้ผู้มีผลได้เสียจากประชาชนในพื้นที่เป็นแกนนำหลัก ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของความสำเร็จในการฟื้นฟูที่เกิดจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง เพราะชุมชนเป็นผู้ที่รู้จักวัฒนธรรมและคุณค่าที่สุด อาทิเช่น ผู้นำชุมชน เจ้าของเรือน เป็นต้น หลังจากการประเมินจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน ผลปรากฏว่า ชุมชนตระหนักถึงการให้คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจด้วย โดยเฉพาะคุณค่าในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้นการจะปรับปรุงฟื้นฟูสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นทรงคุณค่าเหล่านี้ ต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับในระยะยาวที่จะสามารถช่วยเพิ่มรายได้และคุณภาพชีวิตการอยู่อาศัยของผู้คนในชุมชนในทางที่ดีขึ้นด้วย

ข้อเสนอแนะ

หากจะฟื้นฟูชุมชนนี้ให้กลับมามีชีวิตได้อีกครั้ง ควรมีหน่วยงานจากภาครัฐเข้ามาให้การช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ คอยกำหนดทิศทางการพัฒนาให้ชัดเจนและให้การสนับสนุนทางด้านงบประมาณ หรือทางชุมชนอาจจะขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานจากเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนในอนาคต โดยเจ้าของบ้านและคนในชุมชนต้องเป็นแกนหลักในการกำหนดแนวทางการพัฒนาเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในท้องถิ่น แต่การจะปรับปรุงฟื้นฟูสภาพเรือนอย่างเดียวจะไม่เพียงพอ อาจจะต้องมีการเสนอให้ฟื้นฟูชุมชนในส่วนอื่น ๆ ร่วมด้วย เช่น การฟื้นฟูวัฒนธรรมความเป็นวิถีชีวิตของชุมชน อาชีพดั้งเดิมของชุมชนที่เคยมีในเรื่องการทอผ้าไหม จากการลงสำรวจพื้นที่พบว่า ปัจจุบันเหลือเพียงหลังเดียวที่ยังคงทำอาชีพนี้อยู่ ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการเสนอให้มีการพัฒนาปรับปรุงฟื้นฟูสถานภาพเรือนไทยมุสลิม ไปพร้อม ๆ กับการฟื้นฟูเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ด้านภูมิปัญญา ส่งเสริมอาชีพให้ผู้อยู่อาศัยภายในชุมชนถึงจะสำเร็จ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะสามารถช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตการอยู่อาศัยและสร้างรายได้ให้คนในชุมชน จากการตระหนักถึงคุณค่าในการร่วมช่วยกันอนุรักษ์ เป็นตัวกระตุ้นเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- เขต รัตนจรณะ, เต็มดวง เสวตจินดา, ระวีวรรณ ชุ่มพฤษ, และกุศล นาคะชาติ. (2537). *เรือนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้*. อมรินทร์.
- ดวงมัลย์ สินธุวิช, วิสุพิทย์พร บุณนาค, เสกสิทธิ์ ภูคำมี, สุกัลยา ปันทะจักร์, และมณฑนา ศิริวรรณ. (2555). *การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ประเภทย่านชุมชนเก่า*. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- ปรานอม ต้นสุขนันท์. (2559). *การอนุรักษ์ชุมชนเมือง*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิ่นรัชฎ์ กาญจนะจิติ. (2552). *การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมและชุมชน*. ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- "มะจิซึคีรี" *การปลุกชุมชนในญี่ปุ่น แนวความคิดและแนวทางปฏิบัติ*. (2546). ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยงนิศร์ พิมลเสถียร. (2556). *การปรับปรุงฟื้นฟูเมืองและการอนุรักษ์เมือง*. โรงพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
- วิรุจ ถิ่นนคร. (2562). *การประเมินคุณค่าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในพื้นที่เมืองเก่า : กรณีศึกษา ชุมชนเมืองเก่านครศรีธรรมราช* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. ไม่ได้ตีพิมพ์. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิวัฒน์ เตมียพันธ์. (2559). *สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น : รวมบทความวิชาการในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น*. บริษัท ทริปปี้ล กรุ๊ป จำกัด.
- สรยุทธ ชื่นภักดี. (2550, มกราคม-มิถุนายน). ไทยมุสลิมเชื้อสายจาม. *วารสารอักษรศาสตร์* (ฉบับแยกไทยแซกเทศ ข้ามเขตความรู้), 3(1), 112-127.
- อารยา ศานติสร, ประวุฒิ แยมยลงาม, ฐิติวุฒิ ชัยสวัสดิ์อารี, ศนิ ลิ้มทองสกุล, และวุฒิพงษ์ ทวีวงศ์. (2548). *เรือนพื้นถิ่นไทย-มุสลิม 4 จังหวัดภาคใต้ : ภูมิปัญญา พัฒนาการ และความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือนพื้นถิ่นไทย-ไท*. การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 43 (น.402-409). คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Australia ICOMOS. (2013). *The Burra Charter: The Australia ICOMOS charter for places of cultural significance, 2013*. Australia ICOMOS-International Council on Monuments and Sites.
- Douglas, J. (2002). *Building adaptation*. Butterworth-Heinemann.
- Feilden, B. M. (1995). *Conservation of historic buildings*. Butterworth-Heinemann.
- Grimmer, A. E. (2017). *The secretary of the interior's standards*. National Park Service, U.S. Department of the Interior.
- ICOMOS. (1999). *Charter on the built vernacular heritage (1999)*.
https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/vernacular_e.pdf
- Jokilehto, J. A. (2002). *History of architectural conservation*. Butterworth Heinemann.
- National Heritage Memorial Fund Heritage Lottery Fund. (1998). *Lottery distribution account 1998-99*. The Stationery Office.